

אוניברסיטת בר-אילן

**שילוב בין אסטרטגיות ייצוג מילולי ובין אסטרטגיית ייצוג ויזואלי
מנטלי, ותרומתו להבנת הנקרא של הטקסט המידעי**

נטע שמיר צברי

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית הספר לחינוך
של אוניברסיטת בר-אילן

תשפ"ב

רמת גן

תקציר

הבנת הנקרא של טקסטים מידעיים נחשבת למיומנות הכרחית להצלחה אקדמית ומקצועית, אולם קוראים רבים מתקשים להתמודד עימם. זאת, משום שמאפייניהם המבניים, התוכניים והלשוניים של טקסטים אלו בדרך כלל מורכבים, ולכן קשים לזיהוי ולהבנה. וכן, משום שאין בידי הקוראים כלים ואסטרטגיות הבנה שעשויים לסייע להם בכך. מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי הייתה אפוא לפתח ולהעריך את יעילותן של תוכניות התערבות להוראה מפורשת של אסטרטגיות הבנה, אסטרטגיות שמיועדות לקידום הבנת הנקרא של טקסט מידעי.

במחקר הנוכחי נבחנו שלוש תוכניות התערבות: תוכנית ה-TWA (Think Before, While and After) – reading – אסטרטגיות ייצוג מילולי, שהוכחה כיעילה להבנת הנקרא של הטקסט המידעי; תוכנית ה-VMR (Visual Mental Representation – אסטרטגיית ייצוג ויזואלי מנטלי), שהוכחה כיעילה להבנת הנקרא של הטקסט הנרטיבי, אך טרם נבחנה יעילותה להבנת הנקרא של טקסט מידעי; ותוכנית ה-COMB (המשלבת בין אסטרטגיות הייצוג המילולי ובין אסטרטגיית הייצוג הוויזואלי מנטלי), אשר פותחה במיוחד עבור מחקר זה במטרה לבחון את יעילותה להבנת הנקרא של טקסט מידעי. תוכניות אלה נבחרו על בסיס מחקרים שמצאו כי הוראה מפורשת של אסטרטגיות הבנה לייצוג מילולי מסייעת להבנת הנקרא של הטקסט המידעי. כמו כן, על בסיס מחקרים המציעים כי ייצוג המידע הנקרא באופן ויזואלי בנוסף למילולי, מאפשר הבנה מיטבית של הנקרא.

בנוסף לבחינת יעילותן של תוכניות ההתערבות (TWA, VMR ו-COMB) להבנת הנקרא של הטקסט המידעי, במחקר הנוכחי נבחנה גם יעילותן של תוכניות אלו להבנת הנקרא של טקסט נרטיבי (אשר לא נלמד במסגרתן). כמו כן, נבחנה יעילותן של תוכניות ההתערבות למודעות האסטרטגית ולתחושת המסוגלות העצמית של המשתתפים. לצורך בחינת יעילותן של תוכניות ההתערבות הוגדרו ארבע שאלות המחקר:

1. האם קיימים הבדלים בין שלוש תוכניות ההתערבות (TWA, VMR והתוכנית המשולבת – COMB) במידת השיפור בהישגים במבחן הבנת הנקרא של טקסט מידעי, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, וכן במידת השימור של הישגים אלו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

2. האם קיימים הבדלים בין שלוש תוכניות ההתערבות (TWA, VMR והתוכנית המשולבת – COMB) במידת השיפור בהישגים במבחן הבנת הנקרא של טקסט נרטיבי (אשר לא נלמד במסגרתן), לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, וכן במידת השימור של הישגים אלו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

3. האם קיימים הבדלים בין שלוש תוכניות ההתערבות (VMR, TWA) והתוכנית המשולבת (COMB) במידת השיפור במודעות האסטרטגית, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, וכן במידת השימור של מודעות זו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

4. האם קיימים הבדלים בין שלוש תוכניות ההתערבות (VMR, TWA) והתוכנית המשולבת (COMB) במידת השיפור בתחושת המסוגלות העצמית, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, וכן במידת השימור של תחושה זו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

השערות המחקר היו שמידת השיפור בהישגים במבחן הבנת הנקרא של הטקסט המידעי והטקסט הנרטיבי, וכן מידת השיפור במודעות האסטרטגית ובתחושת המסוגלות העצמית, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, תימצא גבוהה יותר בקרב משתתפי תוכנית ההתערבות המשולבת (COMB), בהשוואה למשתתפי תוכניות ההתערבות האחרות (VMR ו-TWA) המקנות אסטרטגיות מסוג אחד, כאשר התוצאות תישמרנה לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

מדגם המחקר כלל 71 תלמידי כיתה ה' דוברי עברית. כל הנבדקים היו בעלי יכולות פענוח תקינות, חשיבה בלתי-מילולית תקינה וזיכרון עבודה תקין, אך בעלי הישגים נמוכים בהבנת הנקרא, כפי שנמצא במבחני הסינון שהועברו טרם ביצוע המחקר. המשתתפים הוקצו באופן אקראי לאחת משלוש תוכניות ההתערבות: תוכנית ה-TWA (33.8%), תוכנית ה-VMR (32.4%) ותוכנית ה-COMB (33.8%). תוכניות ההתערבות ארכו 20 שעות אשר נפרשו על פני כשבעה שבועות, בהם נערכו עשרה מפגשים בני שעתיים כל אחד. לצורך בדיקת מטרות המחקר נבחנו הישגי המשתתפים בארבעה כלים: מבחן הבנת הנקרא של טקסט מידעי (מתוך מבחני מיצ"ב לכיתה ה' של משרד החינוך), מבחן הבנת הנקרא של טקסט נרטיבי (מתוך מבחני מיצ"ב לכיתה ה' של משרד החינוך), שאלון מודעות אסטרטגית (Johnson-Glenberg, 2000) ושאלון מסוגלות עצמית (2013 Yöğurtçu). המבחנים הועברו בשלושה זמני מדידה: לפני ההתערבות, לאחר ההתערבות ולאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות. בכל אחד מזמני המדידה הועבר מבחן הבנה שונה של טקסט מידעי וטקסט נרטיבי.

ממצאי המחקר הראו כי מידת השיפור בהישגים בהבנת הנקרא של הטקסט המידעי, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, גבוהה יותר בקרב משתתפי תוכנית ה-COMB בהשוואה למשתתפי התוכניות TWA ו-VMR, כאשר תוצאות אלה נשמרו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות. כמו כן, נמצא שיפור מובהק בהישגים אלו, לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות ביחס להישגים שלפני ההתערבות, רק בקרב משתתפי תוכנית ה-COMB. כלומר, רק משתתפי תוכנית ה-COMB שיפרו במובהק

את הישגיהם לאורך זמן. בנוסף לכך, מידת השיפור במודעות האסטרטגית, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, נמצאה גם היא גבוהה יותר בקרב משתתפי תוכנית ה-COMB ביחס למשתתפי התוכניות TWA ו-VMR, כאשר תוצאות אלה נשמרו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות. בבחינת מידת השיפור בהישגים בהבנת הנקרא של הטקסט הנרטיבי, לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, ממצאי המחקר הראו שיפור מובהק בהישגי משתתפי התוכניות TWA ו-COMB, ללא הבדל במידת השיפור בין התוכניות, כאשר תוצאות אלה נשמרו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות. עם זאת, נמצא כי רק משתתפי תוכנית ה-COMB שיפרו במובהק את הישגיהם לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות ביחס להישגים שלפני ההתערבות. כלומר, רק משתתפי תוכנית ה-COMB שיפרו במובהק את הישגיהם לאורך זמן. זאת ועוד, במחקר נמצא שיפור מובהק בתחושת המסוגלות העצמית בקרב משתתפי שלוש התוכניות (TWA, VMR ו-COMB), לאחר ההתערבות ביחס להישגים לפני ההתערבות, ללא יתרון מובהק לתוכנית ה-COMB על פני התוכניות האחרות, כאשר תוצאות אלה נשמרו לאחר ארבעה שבועות מתום ההתערבות.

למחקר זה תרומה תיאורטית ויישומית חשובה. מבחינה תיאורטית המחקר תומך באופן אמפירי, זה לראשונה, בטענות התיאורטיות שהועלו על אודות חשיבות השילוב בין אסטרטגיות הייצוג המילולי ובין אסטרטגיית הייצוג הוויזואלי מנטלי להבנת הנקרא של הטקסט המידעי. כמו כן, ממצאי המחקר שופכים אור נוסף על אודות חשיבות השילוב בין אסטרטגיות אלו גם להבנת הנקרא של הטקסט הנרטיבי. בנוסף לכך, המחקר מדגיש את חשיבותה של ההוראה המפורשת, לשימוש באסטרטגיות אלו באופן משולב, למודעות האסטרטגית. מבחינה יישומית עשויים ממצאי המחקר לסייע להוראת הבנת הנקרא של הטקסט המידעי, וכן לפיתוחן של תוכניות התערבות המיועדות לקידום הבנת הנקרא.